

TUCKER G. M. & HEATH M. F. 1994. *Birds in Europe: their conservation status*. BirdLife Conservation Series no. 3. BirdLife International, Cambridge, U.K. 600 p. ISBN 0.946888.29.9. Prijs f 87,-. Verkrijgbaar in de winkel van Vogelbescherming Nederland, Zeist.

BirdLife International (voorheen ICBP) ging in augustus 1994 niet alleen met een nieuwe organisatiestructuur, maar ook met een nieuwe serie publikaties van start, de 'BirdLife Conservation Series', waarin inmiddels vier delen zijn verschenen. De serie beoogt actuele informatie te geven over de status van vogels en hun biotopen, de bedreigingen en de laatste ontwikkelingen in op bescherming gericht onderzoek en beheer.

Voor onze contreien is dit deel 3 een wel heel belangrijke. Na vier jaar noeste arbeid, waarbij ruim 400 vrijwilligers uit geheel Europa waren betrokken, was het voor het eerst in de geschiedenis mogelijk om voor alle Europese vogelsoorten een uitgebreid overzicht over hun wel en wee te geven. De gegevens werden in nauwe samenhang met het Europese Atlasproject verzameld. Het project werd gefinancierd door de Engelse, Nederlandse (Vogelbescherming Nederland) en Zwitserse BirdLife-partners en de *Swedish Environmental Protection Agency*.

Het boek richt zich op die broedvogels en op die winterpopulaties van watervogels in Europa die onze speciale aandacht verdienen. Deze 'Species of European Conservation Concern' (SPEC's) zijn onderverdeeld in vier categorieën: (1) op wereldschaal met uitsterven bedreigd (24 soorten in Europa), (2) met een ongunstige beschermingsstatus en concentratie van de wereldpopulatie in Europa (41), (3) met een ongunstige beschermingsstatus maar de populatie niet in Europa geconcentreerd (130), en (4) met een gunstige beschermingsstatus en in Europa geconcentreerd (83). Voor de vaststelling worden criteria gebruikt, waarbij het aantal broedparen en factoren als met uitsterven bedreigd, kwetsbaar, zeldzaam, afnemende populatie en beperkt aantal vindplaatsen een rol spelen. Wellicht was het beter geweest ook een aantalsplafond in te bouwen en bijzonder talrijke soorten hoe dan ook van opname uit te sluiten. Zo staat de Boerenwaluw (13-33 miljoen paar in Europa) nu als SPEC 3 in dezelfde categorie als bijvoorbeeld Dwergstern (29-49 000) of Dougalls Stern (1600). Het is de vraag of dit vanuit beschermingsoogpunt juist is.

Het boek geeft gedetailleerde informatie over verspreiding, populatieomvang, trends (in de periode 1970-1990), ecologie en bedreigingen voor de 195 soorten die als SPEC 1,2, of 3 te boek staan (38% van de Europese avifauna). Ook wordt bij iedere soort ingegaan op beschermingsmaatregelen en acties die kunnen worden ondernomen. Aan deze combinatie ontleent het boek zijn grote kracht: het is niet alleen onderbouwend maar ook praktisch bruikbaar. Aantallen en trends worden per soort en land in tabellen en grafisch (op een kaart van Europa) weergegeven. Vooral de kaarten geven in een oogopslag weer wat er met een bepaalde soort in Europa aan de hand is. Daarnaast komen alle 83 SPEC-4-soorten kort aan bod. Voor deze soorten draagt Europa immers een speciale verantwoordelijkheid. De overige soorten (46%) die dus niet in Europa zijn geconcen-

treerd en die niet worden bedreigd, zijn alleen in een overzichtstabel (Appendix 1) opgenomen en helaas niet in de index.

De beschreven regio omvat Europa, inclusief Groenland, Azoren, Madeira, Canarische Eilanden, Rusland tot de Oeral, Kaukasus en Turkije. De toevoeging van een aantal Oost-Europese landen lijkt niet altijd een even gelukkige greep. Immers, de gegevens in die landen zijn vaak van een geheel andere betrouwbaarheidsorde dan in bijvoorbeeld ons land het geval is. Dat kan tot grote aantalsranges, interpretatieverschillen en zelfs opname in onverwachte categorieën leiden. Zo wordt de Europese populatie van de Grutto op 140-270 000 paar geschat, met 85-100 000 in Nederland en 10-100 000 in Rusland. De belangrijkheid van Nederland is bij het hoogste Russische getal beslist van een andere orde dan bij het laagste, alhoewel in beide gevallen ons land een internationaal bolwerk is. Een ander voorbeeld is de in vrijwel geheel Europa kelderende Kemphaan die toch als SPEC-4 wordt opgenomen omdat in het naar verhouding grote Rusland een vermoedelijk (!) stabiele populatie van naar schatting (!) 1-10 miljoen 'broedparen' voorkomt. Iets dergelijks gebeurt ook bij de Grauwe Kiekendief. De goede kant van een volledig Europees overzicht is natuurlijk dat hiaten in kennis duidelijk worden en kunnen leiden tot gerichte gegevensverzameling. Beschikbare middelen kunnen zo efficiënter worden aangewend.

Het boek behandelt geen ondersoorten. Begrijpelijk, maar soms ook jammer. Zo zou de tot Europa beperkte Witgesternde Blauwborst best een plaatsje als SPEC-4 mogen hebben. Nu is deze ondersoort op een hoop goegoid met zijn stabiele en ook buiten Europa talrijke roodgesternde broeder en daardoor alleen in bijlage 1 terug te vinden.

In zes voor het doorgronden van het boek onmisbare, inleidende hoofdstukken worden gegevensverzameling, criteria, categorieën, beschermingsinitiatieven in Europa en opbouw van het boek door middel van tekst en samenvattingstabellen uit de doeken gedaan. Hieruit wordt bijvoorbeeld duidelijk dat Nederland twee soorten uit categorie 1, elf uit 2, 40 uit 3 en 47 uit 4 binnen haar landsgrenzen heeft. Deze komen grotendeels overeen met de soorten op onze Nationale Lijst van Bedreigde en Kwetsbare Vogelsoorten (Osieck & Hustings 1994). Ook is plaats ingeruimd voor een overzicht van de meest bedreigde biotopen (met laagland-graslanden en wetlands bovenaan) en de bedreigingen (met intensivering van de landbouw aan de top). Het boek wordt afgesloten met twee literatuurlijsten (per land en algemeen). Tevens zijn een aantal complex ogende maar uiterst informatieve bijlagen opgenomen waarin alle gegevens nog eens op verschillende manieren zijn gerubriceerd. Ook is aangegeven of een soort is opgenomen in de EU-Vogelrichtlijn, de Bonn of de Bern Conventie, en hoe de bejaagbaarheid in de landen van de Europese Unie uitvalt (helaas zonder jaartal).

Eigenlijk doet ieder commentaar dit toch wel zeer unieke boek tekort. Er is zo'n schat aan gegevens in opgeslagen, dat er maar een advies is: kopen en veel gebruiken. Een beetje vogelaar en iedereen die ambtshalve vogels beschermt, moet dit boek gewoon bij de hand hebben. Dat men er in heel Europa zo over denkt, blijkt wel uit het feit dat de eerste druk binnen enkele weken al was uitverkocht. - Joke E. Winkelman

COLLAR N. J., CROSBY M. J. & STATTERSFIELD A. J. 1994. *Birds to Watch 2, The World List of Threatened Birds*. BirdLife Conservation Series no. 4. BirdLife International, Cambridge, U.K. 407 p. ISBN 0.946888.30.2. Prijs f 65,-. Verkrijgbaar in de winkel van Vogelbescherming Nederland, Zeist.

Als vierde deel in de 'BirdLife Conservation Series' verscheen *Birds to Watch 2*, de 'Wereld Rode Lijst voor Vogels'. Het boek geeft een overzicht van alle bedreigde vogelsoorten op aarde volgens de laatste IUCN-criteria. Maar liefst ruim 20% (één op de vijf!) van alle bekende vogelsoorten blijkt hieronder te vallen.

De meest bedreigde groep betreffen de vogelsoorten die op wereldschaal worden bedreigd ('globally threatened'). Hieronder vallen drie categorieën: (1) 'critical': 50% kans om binnen vijf jaar uit te sterven, (2) 'endangered': 20% kans om binnen 20 jaar uit te sterven, en (3) 'vulnerable': 10% kans om binnen 100 jaar van de aardbodem te verdwijnen. Maar liefst 1111 soorten (11% van alle vogelsoorten) blijkt in een van deze drie categorieën te vallen. Tot de soorten in de acute gevaarzone behoren Spix's Macaw, Noordelijke Kaalkopibis, Bali-spreeuw en Californische Condor.

De instructieve samenvattende overzichten aan het begin van het boek leren onder andere dat biotoopverlies voor 52% van deze soorten hoofdoorzaak voor het verdwijnen is; jacht, vervolging en vangst is dat voor 8%. Bos herbergt 65% van de bedreigde soorten en is daarmee verreweg het belangrijkste biotoop voor deze groep vogels.

Voor ieder van de 1111 soorten die 'globally threatened' zijn, is een karakteristiek opgenomen over aantallen, verspreiding, biotoopkeuze en bedreigingen. Daarnaast wordt middels korte soortteksten aandacht besteed aan 16 uitgestorven vogelsoorten, elf (0.1%) die het zonder gerichte beschermingsprojecten niet halen ('Conservation Dependent'), en 66 (1%) waarvan onvoldoende gegevens beschikbaar zijn om hun de mate van bedreigdheid aan te kunnen geven en waarvoor dus aanvullend onderzoek nodig is ('Data Deficient'). De 875 (9%) vogelsoorten die 'near threatened' zijn, zijn onder vermelding van Engelse en Latijnse naam en landen van voorkomen in een lijst opgenomen. Het zijn alle soorten die een gerede kans maken binnenkort 'globally threatened' te zijn.

Het boek vervolgt met een bijzonder praktisch en leerzaam overzicht van alle bedreigde vogelsoorten en hun specifieke bedreigingen (in code) per land. De prioriteitslanden komen hieruit duidelijk naar voren. Nederland komt er met een (met onder andere met België, Zwitserland en Koeweit gedeelde) 148e plaats gunstig af met drie soorten die alle 'vulnerable' zijn: Wittoegond, Kwartelkoning en Waterrietzanger. Absolute topper is Indonesië met 104 vogelsoorten, op de voet gevolgd door Brazilië (103), Filipijnen (86), China (86), India (71), Colombia (62) en Peru (60). Het 'belangrijkste' Europese land blijkt Rusland te zijn (35 soorten, 16e plaats), gevolgd door Turkije (13 soorten, 46e plaats). Dertig pagina's literatuur en een gedegen index sluiten het boek af.

Een aanrader voor iedereen die te maken heeft met het bestuderen en beschermen van vogels en biodiversiteit en het stellen van prioriteiten daarin. - Joke E. Winkelman

LEGA ITALIANA PROTEZIONE UCCELLI 1994. *Where to watch birds in Italy*. Christopher Helm. A & C Black Londen. 224 pp. ISBN 0.7136.3867.2. Prijs £ 10,99.

De internationale vogeltoerist krijgt het steeds gemakkelijker. De "where to watch birds in...." boekenstapel groeit als kool en voor wie dat nog niet genoeg is liggen bij de Dutch Birding Travel Report Service ruim 1000 reisverslagen klaar om helemaal tot in de puntjes gedocumenteerd op vogels de wereld in te trekken. Nu is er zelfs een "Where to watch birds in Italy", een natie die we gewoonlijk niet als vanzelfsprekend doel noemen bij het uitstippelen van een vogelreis. De jaarlijks ten minste honderd miljoen omgebrachte vogels gaven het land de reputatie dat er geen veer te bespeuren valt, waardoor voor mediterrane vogelreizen de keus al gauw valt op Spanje of Griekenland, in welke natie het met de vogeljacht overigens net zo mis is als in Italië.

Vogelaars die toch in Italië rondkijken komen meestal terug met "het viel me toch niet tegen", een constatering die de Helmutgave *Where to watch birds in Italy* aardig bevestigt. Met een opbeurend voorwoord van Marco Lambertini, directeur van de Lega Italiana Protezione Uccelli (LIPU), verdeelt het boek de natie in negentien regio's, waarbij in totaal 103 vogelrijke gebieden worden besproken met ook nog eens 61 zogenaamde bijgebieden. Bij elk terrein komt een plaatselijke specialist aan het woord, die achtereenvolgens doorneemt het biotoop, een routebeschrijving, de te verwachten soorten en het voor een bezoek gunstigste seizoen. Aan het begin een beschrijving van het Italiaanse 'vogeljaar' en aan het slot een index met een opsomming op welke soorten in welke behandelde gebieden een kans bestaat.

Het ICBP Migratory Birds Programm werd destijds bestookt met aanvragen uit Italië om financiële steun met het doel de LIPU meer armslag te geven. Met naar het lijkt enig succes. De LIPU claimt als vogelbeschermingsorganisatie van Europa de vierde in grootte te zijn; zelfs de Britse tak, LIPU-UK, heeft zo'n 2000 leden en/of donateurs. Het aantal jagers daalt, het aantal vogelaars stijgt, de wetgeving verbetert, de LIPU sticht en beheert reservaten en men weet de Italiaanse media krachtig en kundig te bespelen. Maar met een cultuur en religie waarin eeuwenlang geen plaats was voor sentiment jegens de natuur, valt in dit land nog veel te doen. Ook *Where to watch birds in Italy* kan daartoe bijdragen. In ieder geval doet ieder die richting Italië gaat en zijn verrekijker meeneemt, er goed aan ook dit boek in te pakken. - Gerard L. Ouweneel

PIERSMA T. 1994. *Close to the edge: energetic bottlenecks and the evolution of migratory pathways in Knots*. Het Open Boek, Den Burg. 366 p. ISBN 90.70202.20.4. Prijs f 54,50.

Na *The migration of Knots* onder redactie van Theunis Piersma en Nick Davidson (1992, Wader Study Group Bulletin 64, supplement) is Theunis er wederom in geslaagd om een prachtig boek over het migratiesysteem van de Kanoetstrandloper *Calidris canutus* samen te stellen. *The migration of Knots* bevatte voornamelijk beschrijvingen van de diverse trekroutes van de verschillende populaties van deze soort. In Theunis' nieuwe werk wordt voor twee van de in totaal vijf ondersoorten

een nauwkeurige analyse gepresenteerd van de energetische consequenties van hun specifieke levenswijze. In *Close to the edge* worden de in Groenland en Canada broedende en in de gematigde streken overwinterende *C. c. islandica* en de in Siberië broedende en in West- en Zuid-Afrika overwinterende *C. c. canutus* nader onder de loep genomen.

Theunis probeert aan de hand van energie en tijdsbudgetten een antwoord te vinden op de vraag hoe de vogels die tot deze twee ondersoorten behoren in staat zijn om de enorme afstanden tussen hun broed- en overwinteringsgebieden te overbruggen. Tevens probeert hij op dezelfde wijze de opmerkelijke verschillen in hun trekpatroon te verklaren. Om op deze zaken licht te kunnen werpen heeft Theunis in samenwerking met verschillende andere biologen het foerageergedrag en de voedselbeschikbaarheid van Kanoeten in diverse overwinteringsgebieden onderzocht. Tevens is gekeken naar de diverse kosten om de trek naar deze gebieden te kunnen voltooien en er de winter te overbruggen. Dit werk heeft hij over het algemeen zeer grondig en met veel fantasie aangepakt; er is maar weinig wat Theunis niet heeft getracht te meten aan parameters die hij van belang achtte. Zo is hij er bijvoorbeeld in geslaagd om aan te tonen dat Kanoeten over enorm gevoelige snaveltjes moeten beschikken om genoeg voedsel te kunnen vinden; dat rugwind van levensbelang is voor de trek van *canutus* uit Afrika; dat als Kanoeten rusten in groepen in plaats van op hun eentje dat hun tot 8% in de energieuitgaven kan besparen; en dat de lichaamssamenstelling en de ener-

giebehoeften doorlopend variëren gedurende het jaar en mede afhangen van het dieet. Ofschoon Theunis hier en daar tendeert naar het te gretig trekken van conclusies op basis van beperkte gegevens, weet hij toch op overtuigende wijze de evolutie van de trekstrategieën van de beide ondersoorten te reconstrueren.

Close to the edge is in feite Theunis Piersma's proefschrift en een verzameling van 18 wetenschappelijke artikelen (met diverse co-auteurs) in vijf delen: de evolutie van Kanoeten, energieopname, energieuitgaven, lichaamsreserve-dynamiek en metabolische aanpassingen. De coherentie tussen de verschillende artikelen is vergroot door een algehele introductie en een afsluitende discussie. Verder zijn ieder van de vijf delen voorzien van een eigen introductie die alle tamelijk inzichtelijk zijn en de toegankelijkheid van de diverse artikelen aanmerkelijk vergemakkelijkt. Voor lezers in tijdnood bevat het boekwerk ook nog uittreksels in het Engels en het Fries en een uitgebreide samenvatting in het Nederlands.

Is menig ornitholoog al geïntrigeerd door het fenomeen vogeltrek, dit boek zal je nog meer versteld doen staan van de prestaties van deze vogels; Theunis placht Kanoeten te vergelijken met topatleten die vaak op het randje van het fysiologisch en ecologisch mogelijke leven. Dit boek is zeker niet alleen van belang voor liefhebbers van Kanoeten. Iedereen die zijn algemene kennis over vogeltrek en met name de eco-fysiologische aspecten daarvan wil uitbreiden, zal in dit boek het nodige aan verrassende gegevens weten te vinden. — *Marcel Klaassen*